

50

Антін Лотоцький

П Р И Г О Д И

Е З О Л А

ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА
Книжечка

Антін Лотоцький.

ЕЗОП

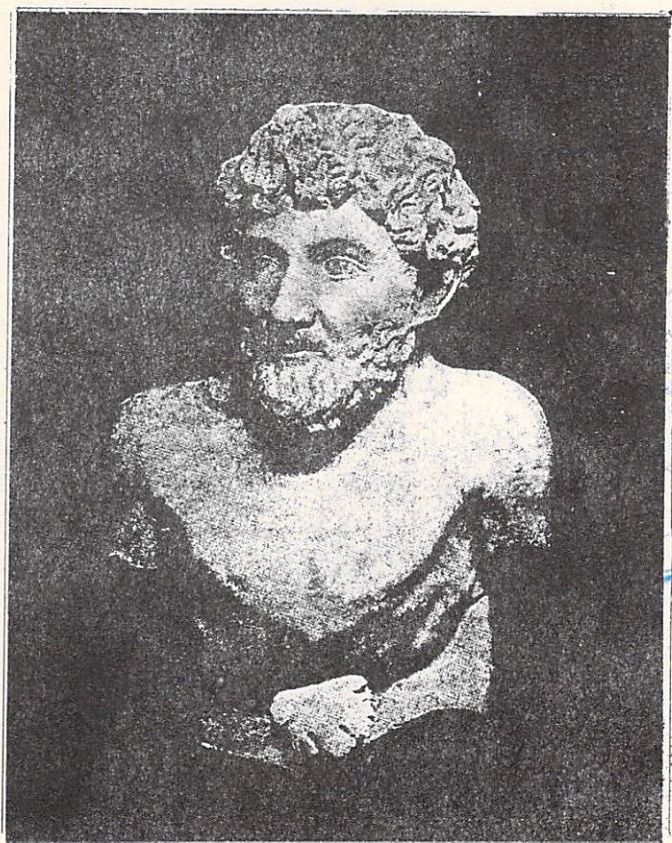
ПРО ЖИТТЯ СЛАВНОГО БАЙКАРЯ
(2-ге видання)

"HOWERLA"

41 E. 7th St., New York 3, N. Y.

1956

ПОГРУДКА ЭЗОПА.

I.

Малий невіленьник.

Випала на причуд гарна днина. Південне небо чисте-чистісеньке простяглося величезним наметом над усією Фригією. Хоч то її горяча пора року, та якось сонце не дуже пече. Легкокрилі зефіри*) пролітають понад плодючими фригітськими полями, колихають трави й квітки, пливають філями верх ланів спілого збіжа й прогоняють із землі горяч, спеку, що її наслало на землю соняшне проміння. Під оживним подихом зефірів усе немов нової сили набрало, легше свобіднійше віддихало. Пестрі цвіти розлилися милими пахощами, птачки розщебеталися. А сільська дітвора, що зза спеки сливе не виходила з ріки — тепер висипала на квітчасту леваду її нуж у перегони. Сміх, регіт, крики. Весело дітворі!

Та чогож там на пригорбі біля оливного дерева сидить сам саміський хлопчина, сумний, невеселий, задуманий — чого не грається разом,

*) Західний вітер.

із діворою, не сміється, не радіє враз із нею? Правда, негарний він собою, не то не гарний, а просто бридкий. Голова велика й кінчаста мов ріпа, перевернена горі корінем, уха великі, уста широкі, ніс кривий. На плечах величезний горб, а живіт мов бубен, ноги каблукваті.

Мабуть не люблять його діти, насміхаються з нього й він оминає їх. Краспа вже самота, ніж разураз наражуватися на глум, на насміхи, або й побої!

Ось зазріли його два хлопці. Вже з очей їх видно, що збиточники оба.

— Диви, диви, он там під деревом гикавий Езоп сидить! Бачиш, як задумався, мов який філософ!

— Чи не думає він, як би то своїм кінчастим лобом пробити живіт управителеви Зеносови та втекти з неволі?

— Е, де там! Він думає, чим то напхатиб своє велитенське животище.

— Або чи в його рот може влетіти сова?— засміявся перший хлопець.

— Може, може! — притакнув йому другий.

Такі, або ще й злобніші насміхи злющі хлопчища говорили йому не раз і в очі. Тож і не диво, що хлопчина волів самоту. А сумувати мав він теж не тільки сю причину. Ще більше тому, що родився невільником і пап його міг із ним зробити, що захотів би. Міг його казати бити,

міг продати, або її покарати смертю. Ах, скільки щасливіші ті діти хліборобів, що там біля ріки граються. Вони сини, хоч не богатих, та вільних батьків. А тут іще її управитель хутора Зенос такий лютий, такий вже лютий! А над ним — то вже над усіх знущається.

— І чому се так на світі діється, що один вільний, а другий невільний — чому така неправда панує?! — думає хлопчина, та відповіді не знаходить. Тільки ще темніша хмара суму покриває його лице.

Нараз роздається крик:

— Езопе, Езопе, лінтяю! Де ти дінувся?

Езоп зірвався й побіг туди, відкіля нісся голос. Се кликав його сам управитель.

— Тут стільки роботи, пан приїздить, треба все приготувати, а ти десь заліз і вилегушся? — кричав управитель, коли задиханий хлопчина станув перед ним. — Зараз іди до пекарні й помагай там кухареві щоб обід був на час. Пана що йно не видно!

Хлопчина слухняно подався в пекарню.

А сонце тимчасом піднялося вище й почало дужше припикати і легкокрилі зефіри перестали літати. Мабуть довгим літанням примучили крильця, а може палюче проміння перемогло їх і вони скрилися перед спекою в гущі ліса.

Затуркотіли колеса воза й на майдан перед домом заїхав пан у богатій одежі. Управитель із

службою виїшов витати пана. В руках управителя гарний кошник, повний смачних, спільх фіг'.

— Сховайте їх, зїм пізніїше — сказав пан.
— Я змучився й зігрівся подорожю, хочу перше відсвіжитися в купелі.

Управитель передав фіг'и кухареви й сказав:
— Переховай їх так, щоб задержали свіжість.

Кухар узяв кошник і подався з ним у пекарню.

По купелі пан зажадав, щоби подали йому фіг'и.

Та кухар скрутився й непевним голосом сказав:

— Вибачте, ласкавий пане, але фіг' уже нема, всі пожер отсей лакомець, хоч я остерігав його, що се для пана!

— Що, ти мацапуро, зважнися па се? — скрикнув пан.

— Я... я... — лепетав наляканий хлопець, та більше нічого не міг сказати...

Розлючений пан скрикнув:

— Убити, собаченя, нехай не ласує, не краде в друге!

Страх перед смертю додав хлопцеві сили...

Він упав на вколїшки й почав благати:

— Па-не лас-ка-вий, па-не! Я не про-про-шу нічого більше, тільки ба хвилю здержати при-суд!

— На що тобі се — здається? здивувався пан. — Але нехай буде!

Хлопець побіг мерщій, приніс літепла й випив! А відтак вложив собі палець до уст і виплила чиста вода.

Потім став руками давати знаки, щоби й кухареві казали випити води. Дали кухареві води й усі побачили, що він зїв фіґи.

— А диви, таке на вид незугарне, що гидко й глянути на нього, а так уміло собі по-радити! — дивувалися люде.

— Видно, що в голові сього мацапури — сидить розум — сказав один.

— Егеж, погляньте тільки в його очі, а побачите, що в сьому хлопчині криється талант! — додав другий.

— Мабуть боги за се, що не дали йому гарної постави, обдарували його бистрим розумом — відповів третій.

Пан велів кухаря покарати за лакімство й злобу, що правда не на смерть, бо шкода йому було доброго кухаря, але батогами.

А малий Езоп пішов дальше до своєї роботи — доглядати поля й города.

— Він справжній страхопуд, — говорив пан — і вже на сам вид його все тікатиме з поля і з города — птиці й усе!..

II.

Езоп відзискує мову.

На другий день по від'їзді пана Езопа сидів на полі та стеріг збіже перед шкодою, головпо перед ненайсними горобцями. Раз ураз ізривався він та покрикював голосно...

І за кожним разом зривалася з фуркотом хмара горобців з лану та відлігала на бік, щоб за хвилину, як тільки хлопець сяде, знов налетіти на лан.

Наганявшися доволі хлопець і справді присів, спочивав.

Та очи його не спочивали, а цікаво бігали довкруги безмежними полями.

Нараз замітив у далі двох подорожних, які довкруги по шляхах розглядалися, наче чогось шукали.

Хлопчина відразу догадався, що вони зблудили й не можуть найти дороги.

Встав і підбіг до них:

— Витайте, добрі люде, — ви певно зблудили? — сказав і став їм цікаво приглядатися.

Один із подорожних був сивобородий старець, але держався ще бадьоро, а другий був стрункий, гарно збудований молодець.

— Се певно батько з сином — подумав малий Езоп. — А виглядають як Зевес і Гермес...

— Так, хлопчику, відповів старець — ми зблудили й шукаємо дороги. Чи не міг би ти справити нас?

— Чому ні, дуже радо! Тільки як бачу, ви дуже помучені. Тож краще сядьте осьтамечки під деревами та спічніть у холодку. А я тимчасом принесу вам дещо перекусити таї випити, бо ви певно й голодні.

Подорожні послухали його ради й сіли в тіні дерев. А хлопчина подався тимчасом за поживою.

— Не гарний він тілом — сказав старець — але душа гарна, видно, в нього.

— Таї гикається бідний — сказав молодець. -- Хоч би сеї хиби не мав, легше булоб йому в світі жити.

І оба подорожні зглянулися з собою.

Тимчасом малий Езоп приніс харчів і холодного напитку. Подорожні покріпилися й подякували таї сказали:

— Бувай здоров, добрий хлопче! Нехай тебе могутні боги мають у своїй опіці! Покажи нам ще тільки дорогу, бо нам спішно, мусимо ще перед заходом сонця зайти до міста.

Хлопець повів подорожних аж до місця, звідки вже шлях провадив простісінько до міста.

— Бувайте здорові — сказав на відхідному — нехай вас боги провадять — а міні треба гнати на поле, бо сі клятї горобці випють усе зерно,

І побіг... Оббіг усе поле довкола, бо збиточні горобці зігнані з одного кінця сідали на другому й найспокійніше в світі заїдали собі смачне зерно.

Наганявшись до волі, хлопчина впав як довгий на мураві під тими самими деревами, де перше сиділи подорожні й зараз заснув.

— І бачиться йому в сні, що оба подорожні вертають до нього, старець кладе йому руку на голову й каже :

— Езопе, за те, що ти добрий, що любиш ближних твоїх і радо в пригоді спішиш їм із помочюю — від тепер уже не будеш загикуватися, будеш говорити плавно, як і інші люди.

По сих словах оба подорожні зникли, мов під землю запалися.

Хлопчина зірвався зі сну, сів, протер очі.

— Справді я вже не гикаюся? — питався він себе. — Ану спробуємо!

І став голосно вимовляти найтрудніші слова. Ішло легко!

На radoщах хлопець почав скакати, бігати довкола й викрикувати :

— Я вже не гикавий, я вже говорю, як інші, а може і краще.

А потім задумався :

— Сі подорожні певно не були люди, але боги! Я зразу здогадався, що се певно батько

богів і людей Зевес і Гермес! Так се вони були — сказав рішучо. — Се дар Зевеса для мене.

Сонце пройшло свій денний шлях і збиралося на спочивок. Рожевопальця Зірниця виїшла вже отворити Геліосови брами хрустальної палати.

Хлопень подався на хутір.

III.

Езоп переходить до інших панів.

Зміна, яка заїшла з Езопом, дивувала всіх. Як се могло статися, що сеї гикавії мацапура параз так плавно її так різко говорить!

А тут іще в додатку враз із вимовою теж і вдача хлопця змінилася. То був він боязкий, несмілий, скритий, а тепер став сміливий, відповідав різко її отверто виявляв свої думки.

Управитель Зенос одного разу казав люто збити невільника за дуже малу провину.

Езоп зразу став просити Зеноса, щоб дарував невільникови кару, бож вина така маленька, а бодаї щоб зменшив кару.

Та дарма! Зенос був твердого серця її не дався ублагати.

— Коли так — сказав на се Езоп — то я скажу панови про твою жорстокість. Ти своєю жорстокістю приносиш панови не пожиток, але

шкоду, бо ж сматований невільник нездатний до роботи.

— Що ти, щенюку, ти мацапуру, хочеш на мене панови говорити?! Думаєш, настрашиш мене своєю погрозою? Побачимо, хто виграв. А диви, се невільницьке щеня ще береться мені грозити!

Але в душі таки боявся, що пан не помилює його, коли довідається, що він без причини калічить його невільників. І таки цього самого дня переслав до пана письмо, в якому очорнив малого Езопа, що він підбурює невільників.

В кілька днів пан був знову на хуторі й при сій нагоді дарував Езопа Зеносови.

— Зроби собі з ним, що хочеш! — сказав.

Езоп дуже налякався, почувши сєї присуд. Оставало хіба — тікати. Та се дуже небезпечно — бо зловлять, так смерть немінуча. Та доля була тут для нього ласкавійша. Саме тоді нагодився купець.

— Чи не маєш якого вірного звіряти на продаж? — спитав він у Зеноса.

— Звіряти не маю, але продам тобі невільника, якого мені пан дарував. А мені невільник непотрібний.

— Покажи його! — сказав купець.

Зенос велів покликати Езопа.

— Жартуєш собі з мене, коли думавш, що куплю собі сього чоловіка! Таж він виглядає мов шкураталий міх.

І вже хотів відходити, аж тут Езоп закликав за ним:

— Купи мене, не бійся, я тобі можу придатися. Коли маєш крикливі й нечемні діти, то на мій вид митю втихнуть.

Такий жарт подобався купцеві й він купив його за три драхмі й сказав сміючися:

— Нічого я не видав і нічого не купив!

Купець сей торгував невільникими, себто купував невільників дешевше, а відтак дорожше перепродував, зівсім так, як тепер у нас худобу.

Тож небаром після сього, як купив Езоп, вибрався до одного грецького міста, де саме мав відбутися великий торг на невільників.

Місто було не близько. Всіх ждала далека дорога. І пан приказав, щоби кождий із невільників ніс подорожні прибори та харчі.

— Езопови не давайте нічого нести. Він добре, що сам долізе — сказав пан.

Але малий Езоп почав просити:

— Пане, я не хочу йти голіруч, дайте мені щонебудь нести!

— ІЩож тобі можна дати?! — засміявся купець, а по хвили додав: — Ну, вибери собі сам, що хочеш нести.

— Дякую вам, пане! — сказав Езоп і вибрав собі великий кіш із хлібом.

— Якийсь дурний! — сказали всі — сам вибирав собі стілький тягар.

Та скоро пересвідчилися, що він не „якийсь дурний“.

Що дорога була далека, то змучені подорожні мусіли кілька раз приставати, щоби спочити та покріпитися. І хліба в коши все меншало й меншало.

А по двох днях Езоп ніс зовсім пустий кіш.

Аж тепер усі подивляли Езопів розум.

— Бачите, яке мале, та яке пінащо на око, а як усіх вивело в поле!

В кінці дійшли до ціли. На торговиці було невільників сила силенна. Можна там було побачити сих нещасних людей із усіх сторін світа: із горячого півдня, із холодної півночі, із сходу та заходу.

Але й покупнів найшлося досить. Тож і наш купець випродав скоро своїх невільників. Остали йому ще тільки три, а між ними й наш Езоп. Із ними пішов він до иншого міста.

Двох із них убрав купець у гарні одяги, а Езопа просто в міховину. І так вивів на торговицю.

І захвалював купець обох перших невільників:

— Отсей — се знаменитий співак. Хто його купить, буде мати з нього велику користь; сей другий учений — граматик. Знаменито вчить дідий — захвалював він свій товар.

А сей третій? — спитав хтось із покупців.

— Сього дам у додатку до котрого небудь із двох перших! — відповів купець.

Почався торг.

Приступали різні люде, та відходили, бо купець жадав на їх думку за високу ціну.

Аж приступив один Грек. Був се філософ Ксант.

Він спитав у співака й граматика, що вони вміють.

— Все, — відповіли оба запитані.

Езоп на голос розсміявся, коли почув відповідь обох невільників. Та й Ксантови видалася ціна, що її жадав купець за висока. Але відходити ні з чим він не хотів.

— Куплю бодай отсе опудало. Чей на щось при хаті здасться. — А що ти вмієш? — спитав Езопа.

— Я? Я нічого не вмю — відповів Езоп спокійнісінько.

— Як то: нічого? — здивувався Ксант.

— А так, бо мої товариші забрали все для себе й мені не лишили нічого.

Грецькі філософи ходили звичайно з своїми учениками. І з Ксантом було їх кілька.

Один із учеників почувши Езопову відповідь, сказав Ксантови:

— Справді ся людина виявляє чимало дотепу, бо нема в світі такого, щоб умів усе. Варта, щоб ти його купив, учителю.

— А ти хочеш, щоб я тебе купив? — спитав Ксант.

— Тут тобі ради не треба! — відповів Езоп. — Коли хочеш мене купити, отвори калитку, коли ні, перестань жартувати собі.

— Я купив би тебе, але нуж ти схочеш утекти? — сказав знову Ксант.

Езоп засміявся на се й сказав:

— Коли схочу втекти, не буду питати тебе про раду так, як ти тепер до купна не потрібуєш моєї.

— Се правда, та щож, коли ти такий бридкий! — отягався ще філософ.

— Мудрець повинен уважати на душу, а не на тіло! — відповів Езоп.

І Ксант почав торгуватися та сторгував Езопа за 60 драхм.

IV.

Езоп у домі філософа.

Так Езоп опинився в домі філософа Ксанта. Зараз на другий день узяв Ксант Езопа до городу, щоб там купити ярини. Огородник дуже

втішився, що до його города зайшов такий славний і поважаний мудрець, як Ксант.

— Нехай твої невільник бере ярини, кілька тобі треба. Я не жадаю в тебе ніякої заплати, лиш прошу про розв'язку одного питання.

— Говори! — відповів Ксант.

— Скажи мені, будь ласкав, чому земля й ярина, що я їх плекаю, не такі буйні й не такі вчасні, як сі, що їх видає сама природа?

— Га — відповів Ксант — така вже видно воля богів.

На сю відповідь Езоп засміявся.

— Чи ти з мене смівся? — спитав Ксант злісно.

— Ні, аз того, що вчив тебе! — відповів спокійно Езоп, а відтак додав:

— Позволь, щоб я відповів огородникови.

— Добре — відповів Ксант — і звертаючися до огородника сказав:

— Я там у такі дрібниці не входжу, але отсей мій невільник дасть тобі відповідь.

І Езоп сказав:

— Чого дивуєшся! Чейже знавш, що мачуха зовсім інакше поводитьсь з пасербами, як із власними дітьми. Земляж мати сього, що сама видає, а тільки мачуха того, що ти в ній заціплюєш.

Огородник сказав:

— Справді, се мудра відповідь! Візьми собі за неї ярини, кілька потребуєш.

Ксант дуже сподобав собі Езопа й не хотів його віддалити від себе не вважаючи на те, що Ксантова жінка не терпіла бридкого невільника та що сей невільник не раз дав йому гостру відповідь, а не раз то й збитка вистроїв йому.

Одного разу Ксант задумав дати пир для своїх приятелів і поручив Езопови, щоби накупив на обід тільки того, що найде найліпше.

— Навчу тебе, — подумав Езоп — говорити все виразно й докладно, чого бажавш і не здаватися на розум невільника.

І накупив волових язиків та велів кухареві приготувати їх у найрізніші способи так, що всі страви складалися з самих язиків. Зразу гості хвалили та в кінці сприкрили собі сю одноманітність.

— Говорив я тобі, — сказав Ксант — купити що найліпше.

— А щож може бути ліпше від язика? — відповів Езоп. — Язик се ключ усього знання, знаряд розуму й правди. При помочи язика вчимо, пересвідчуємо й правимо.

— Коли так, — сказав Ксант, — то на завтра купи мені тільки те, що є найгірше. Матиму в себе тих самих гостей. Хотів би я їм дати щось инше до їди.

На другий день Езоп знов накупив язиків і знов були страви з самих язиків.

— Чи ти дурний, чи що тобі? — кричав на нього розлючений філософ.

А Езоп на се спокійнісінько:

— А щож є гірше від язика? Хтож, як не язик батько всіх сварів, привід обид, жерело суперечок, а навіть війни.

Більшість Ксантових приятелів і учеників признала правду по боці Езона. Тільки один із учеників сказав до Ксанта:

— Коли, вчителю, не будеш уважати на себе, то сей злобний слуга відбере тобі розум, бо його душа така крива, як і тіло.

На се Езоп сказав:

— Не добре робиш, що мішався до справ, які до тебе не належать.

Ксанти розгніваний на Езона за те, що він його виставив на сміх перед учениками сим, що двічі приготував обід із самих язиків і ще й умів викрутитися від вини, бажав конче найти причину, щоб його покарати. Тому сказав Езопови:

— Коли тебе дивує, що інші мішаються в твої справи, приведи чоловіка, який на все був би байдужний.

— Зроблю, як кажеш, — відповів на се Езоп.

І зараз на другий день пішов на місто шукати такого чоловіка. Найшов якогось простака й іменем свого пана запросив його на обід.

Був він обдертий, а ноги мав заболочені й з такими ногами ввійшов у світлицю.

— Хто се? — спитав счудований Ксант.

— Се чоловік, якого нічого не обходять чужі справи. Я привів його до тебе на обід так, як ти вчора велів — відповів Езоп.

— Так? — відповів Ксант — ано, побачимо, чи справді він такий, за якого ти його вважавш — сказав Ксант і кликнув на жінку:

— Гей, жінко, а ходи-но швидше та обмий гостеві ноги.

Так він закликав на жінку, а в душі думав собі:

— Хоч він і простак, та всеж таки настільки знатися буде на чемності, що не дасть собі мити ніг.

Але гість прийняв се байдужно, ще й ноги наставив, мовляв: „Мийте, коли охота!“ Подали страву. Гість заїдав зі смаком голодного вовка.

— Як можна так зле приготовану страву подавати гостеві? — кричав Ксант, буцім то розлючений на кухаря. — Дати кухареві двадцять п'ять буків, нехай знає, як у друге подавати гостям страву.

Гість і се прийняв байдужно!

— Твій слуга, можеш робити собі з ним, що хочеш! Що мені до цього? — думав він собі.

Подали паштет. Гість і се спершив з незвичайним смаком. А Ксант:

— Гей, паштетнику, чому так мало меду в паштеті?!

— Пане ласкавий — проситесь паштетник — тут не моя вина. Пані ваша не хотіла видати більше меду.

— Гей, жінко! То ти така?! На костир із нею, спалити її! Зараз приготувати огонь.

І служба взялася готувати дрова на костир.

А гість спокійнісінько сидить і думає собі:

— А що мені до того, що божевільний хоче спалити свою жінку?

Побачив се Ксант і каже:

— Ти виграв, Езопе!

По якомусь часі забажав Ксант піти до купальні й післав Езопа, щоби поглянув, чи багато людей.

Езоп пішов. Біля купальні був страшний стиск. А перед самою купальною чимала каменяка. Всі оббивають собі ноги о камінь, а ніхто не додумався, що можна його відсунути на бік. Аж прийшов один чоловік і відсунув. Езоп швидше помчав до дому:

— Нема, — каже — тільки один чоловік.

Пішов Ксант і застав там здвиг народа. Вернув лютий:

— Що ти дуриш мене, що там тільки один чоловік?! Тож там повнісінько народу.

Народу повнісько, а тільки один чоловік — відповів Езоп.

— Як се? — спитав Ксант.

Езоп оповів йому пригоду з каменем.

— Твоя правда! — признав Ксант.

Таке то вистроював Езоп своєму панови, але бувало й так, що своїм розумом виратував його з біди.

Одного дня Ксант випив за багато немішаного*) вина й став чванитися, що зможе випити все море. Всі сміялися з сього, але Ксант стояв на своєму:

— Заложуся з кожним, що завтра випю море. Коли не випю, сей, що заложиться зі мною, візьме на власність мій дім і весь мій маєток. Хто заложиться?

— Я! — сказав один із гостей.

На другий день збіглося все місто, щоби побачити диво, як фільсоф Ксант випиватиме море. Ксант зовсім не тямив закладу й спитав Езопа, що се за збіговище.

— А йдуть люде дивитися на чудасію, як ти будеш море пити! — відповів Езоп.

— Як то пити море? Я маю пити море?! Що ти плетеш?! — обурився Ксант.

*) Греки мішали вино з водою, щоб було слабше й не пияло.

Тоді Езоп оповів йому все про заклад.

Ксант аж за голову взявся.

— Що мені діяти, що мені діяти! — пацькав-лебедів він. — Радь, Езопе, радь що? Коли вратуєш мене, то дарую тобі волю!

— Езоп на се:

— Не журися, знайдемо якомсь раду!

Одержавши від Езопа поучення, що йому діяти, подався Ксант на море.

Повторено умови закладу. Всім здавалося, що Ксант програє і з богача стане вуждарем. Деякі жалували його, інші тіпилися з сього, бо вважали, що се буде для нього заслужена кара за чванькуватість.

Дивувалися всі тільки, що Ксант такий спокійний.

По прочитанню умов настала глибока тишина. Здавалось, що муху можнаб почути.

Виступив Ксант і почав говорити:

— Я справді заложився, що випю все море до останньої каплі. Та не було зовсім мови про ріки. Нехай же сей, що заложився зі мною, відверне всі ріки, а тоді випю, що я заповів.

Усі здивувалися на таку дотепну відповідь і Ксант виграв заклад.

Дома Езоп пригадав Ксантови, що він обіцяв йому за добру пораду, волю.

— Так, так! — відповів Ксант — ти дістанеш волю, але ножди ще трохи. — Чиж тобі

так зле в мене?! Яж тебе не вважаю за невільника, а за рівного собі. А в тім ти мені ще потрібний.

Так іще нераз обіцяв Ксант Езопови, що дасть йому волю та все відволікав обіцянку.

І був би Езоп може й умер невільником, колиб не одна пригода.

V.

Езоп здобуває волю.

Саме святкували Фригійці найбільше в них свято, свято богині плідної природи й хліборобства, „великої й доброї матері“ Кибелі.

Щорічно святкували спокійні й тихі та трудолюбиві Фригійці дуже величаво се свято — кожде місто, кожде село, кожда закутина:

Так і сього року!

Увесь нарід: усі жильці міста й доколичних сіл зійшлися під храм богині. Море голов залило просторий майдан перед храмом.

Пишно й гордо підносився величавий, білий храм понад містом, наче сторож-цар його

Ось уже вийшли корибанти, жреці „доброї матері“, у святочних одягах, із вінками на головах.

Ось уже найстарший жрець вийшов на ступні храму. Тільки він ступив на найвисший ступінь, як немов якимись чарами розсунулася

багряна золототкана заслона й очам побожних глядачів показалася велична мармурна статуя богині. В самоцвітовому вінці сиділа вона на грізному, величезному льві, в руках держала великанський ріг достатку, повен плодів землі.

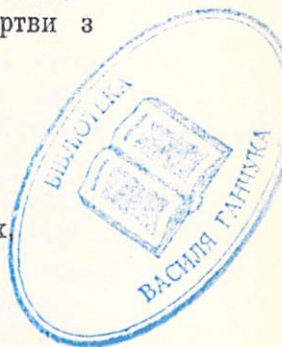
І на жертівнику були зложені жертви з плодів землі.

Корибанти почали хорову молитву :

„О, велика богине, великая мати,
О мати матерей, о добрая мати,
Піль управних і винолози опікунко,
О засновнице городів славних, могутних,
О заступнице сильна плодючости всеї,
О, ти мати, о добра, великая мати,
Тебе просим, тебе молим, тебе благаєм,
О, прийми ти в подяку приноси сі наші,
О витай нам, витай нам, витай нам, витай нам!
Не кидай, не лишай нас, сприяй нам, о мати!
В пору дощ і погоду і сонце зсилай нам,
Все врожай нам давай, будь у всьому підмога!“

Так молилися корибанти хором, витягнувши руки до білої богині. А за ними витягали руки й молоді Кибеліні жрекині й увесь народ, повторяючи слова молитви:

„О витай нам, витай нам, витай нам, витай нам!
Не кидай, не лишай нас, сприяй нам, о мати!
В пору дощ і погоду і сонце зсилай нам,
Все врожай нам давай, будь у всему підмога!“

Нараз заграла дика, галаслива музика. Барабани, кітли, флети, співи, оклики все те справило так страшний шум і гук, що аж оглушувало.

Із нутра храму чотири корибанти винесли малу статую богині, прикрашену полевіми цвітами й колосем збіжа. Всі корибанти й жрекині станули до походу й серед диких танців і співів рушили вперед. За ними рушив народ.

Із співом-криком і дикими танцями пішли улицями міста, а відтак довкола міста полями. При тім корибанти калічили себе, аж кров спливала.

Сім разів обійшли так місто довкола й вернули назад під храм.

Тут ще мало відбутися святочне перейняття піль, що їх побожні горожани дарували на вжиток храмови.

Явився увесь міський уряд. Між ними й Ксант, що був високим міським урядником.

Прочитали прилюдну грамоту й писар добув міську печать, щоб витиснути її на грамоті.

Нараз у повітрі зашуміло. Величезний орел злинув на долину й на млі ока хопив із стола печать і поніс її у кигтях гень-гень високо.

Всі стривожилися: „Се злий знак“. „Добрамати“ відвернулася від нас, горе, горе нам нещасним“.

А тут якийсь невільник закричав:

— Є, в печать! Орел кинув мені її в подолок.

Ще більше диво, ще більше здурманне!
В подолок невільника!

— Ксанте, ти мудрець — звертаються до філософа — виясни нам, що се значить! Лиха се, чи добра ворожба?

А Ксант сказав:

— Тут не можна так відразу відповісти. Треба подумати. Пішов на бік та питає Езопа:

— А ти що думавш про се?

— Постав мене перед нарід — сказав Езоп — і позволь, щоб я сам сю справу вияснив. Коли відгадаю — слава паде на тебе, як на мого пана, коли помилюся, тільки мене гонитимуть.

— Твоя правда — сказав Ксант. — Добре, я введу тебе перед нарід. Повів і каже:

— Ось сей мій невільник вияснить вам усе.

Коли люде побачили Езопа, всі вибухли голосним сміхом.

— Що, така потвора може щось мудрого сказати? Ксант закип собі з нас!

А Езоп спокійно підіждав, аж нарід успокоївся й тоді сказав:

— Люде, не звертайте уваги на посудину, але на напиток, що в ній міститься.

— А чуєте, як мудро відповів! — почувся крики.

— Говори, говори, що думавш про се, що склалося! — стали його тепер просити.

А Езоп думав собі:

— Ось тобі найкрасша нагода тепер здобути волю. Тепер, або ніколи! — Й каже:

— Якжеж мені говорити? Коли помилюся, дістану буків від пана, а коли скажу правду, то також буду битий, бо тоді виявиться, що я мудрійший від мого пана!

Заметушилися урядники. Обступили Ксанта й почали вмовляти його:

— Слухай, Ксанте, годі, щоб такий талановитий чоловік був невільником, хоч би й у такого чоловіка, як ти. Дай йому волю.

— Та він у мене не невільник, а як товариш мій.

— А все таки дай йому волю! — наставляли приятелі далше на Ксанта.

— Та я не від того — сказав Ксанти, хоч і нерадо — нехай буде по вашому. Езопе, від сьогодні ти вільний. Говориж тепер сміло, виясни нам пригоду.

— А Езоп сказав:

— Загадка вже розв'язана. Я родився невільником, хоч дух мій був вільний, і ширяв високо, як отсей орел. Доля занесла мене аж у ваш город, щоб я вільний духом, став вільний

і тілом. Орел хопив печатку й скинув її в подолок невільника, на знак, що нею маєте визволити при сьогоднішньому святі невільника й зробити сим велике діло для добра вітчизни. Як вільний зможу я скорше придатися Рідній Країні, ніж як невільник. Ви зискали одного громадянина.

— Се справді мудро вияснено — гомоніли люде -- справді се так буде!

Ось так Езоп здобув довго й нетерпеливо дожидаву волю.

VI.

Громадянин Езоп.

Не довго ждали громадяне на прислугу Езопа.

Лідійський король, богатир Крез, забажав підбити під свою власть і Фригію.

З великими, добре зоруженими полками рушив на спокійних та смирних фригійських хліборобів та виноградарів. Перейшов уже ріку Меандер і йшов без перепони в глибину краю.

— Чи ж нам не все одно — говорили Фригійці — хто в нас правитиме, чи свій, чи чужий? Нехай собі там на престолі сидить, хто хоче, аби ми тільки спокійно могли управляти наші поля й винниці.

І з спокоєм приглядалися, як їх країну проходили лідійські війська. Хіба тоді нарікали, коли сі війська кинулися рабувати та розбивати. Але й тоді не стало в них ні рішучости, ні відваги повстати проти них.

І Крез був певний, що без перепони займе всю Фригію.

— Матиму з них добрих рабів-хліборобів, слухняних моїм кнутах — говорив Крез-із задоволенням. — А їх пильна праця збільшить мої скарби.

Із Крезом тішилися й раділи і його двораки. В багатій, родючій Фригії Крез надавав їм земель і вони там спокійно сидітимуть та спивати смачні фригійські вина — а покірний Фригієць буде на них робити.

Дунав Крез, що ніде не зустрине опору, та обманувся. Коли війська його станули під Ляодікеєю, застали на кріпких мурах города військо готове до відпору.

І здумувався Крез.

— Що се! Щоби Фригіїці, сі покірні хлібороби та виноградарі, тай зважилися на опір?

Післав до них окличника з зазивом, щоб піддалися: „Вже всі інші міста в Крезових руках. Недалекий час, що й столицю їх Келену він займе. Коли добровільно піддадуться, Крез їх пощадить й заопікується їх городом, а коли ні, знищить, що камінь на камені не остане“.

І зійшлися Ляодікейці на раду. Мав уже Крез у городі своїх прихильників — лискуче золотого зедчало їх йому. Вони палко заступалися за Крезом.

— Не сила наша опертися йому — говорили вони. — А втім він добрий володар і до того багатий, легко буде йому дбати про наше добро, бо щож значить у нього дати золота на наші храми й на наші громадські потреби, коли в нього скарбівниці повнісінькі сього благородного металю й дорогих самоцвітів?

Заметушилися городяне.

— А й справді, чи не красше піддатися, на що дармо кров проливати?

Заболіло, зацепіло серце в тих, що щиро любили свою вітчизну, що волю цінили над усе

Виступив славний і люблений бесідник Сімонід:

— Громадяне, мужі Ляодікейські! Чи не сором вам так із легким серцем піддаватися чужинцєви, позбуватися дорогоцінної волі? Чи забули ви вже, що для Фригійця від найдавніших часів не було нічого ціннішого над волю? Чи з так легким серцем можете потоптати нашу давню славу? Чи ж усі здобутки нашої культури, наші цвітучі міста, наші родючі поля, наші виниці мали дістатися ворогам нашим? — Чи ж на се передали їх нам батьки наші? — Ні, бра-

ти, боронім їх, боронім до останньої каплі крові.

Та Крезові прихильники закричали його:

— Коли охота, то йди сам боротися, а нам не треба. — Крез, не ворог нам, але приятель.

І народ закричав :

— Не треба війни, не треба, піддаємося.

Аж тут виступав Езоп.

Мужі Ляодікейські, позвольте мені сказати вам байку!

— Сам час на байки! — сказав Сімонід.

— Нехай говорить, нехай говорить! — закричав народ.

А Езоп говорив:

— У давну давнину, оповідають старі люде, панував у нас король, Мідас звався. Він був ласий на золото й випросив собі в Діоніза дар, що все, чогоб він не доторкнувся, переміниться в золото. І вишло з сього таке, що він не міг навіть нічого їсти, бо тільки торкнувся якої небудь страви, вона теж перемінялася в золото. Тоді Мідас благав, щоб Діоніз відібрав йому сей дар. Боги веліли йому скупатися в ріці Пактольосі в Лідії. Він скупався й міг знов їсти.

Вважайтеж усі ті, що жадні Крезового золота, щоб і з вами таке не сталося. Золото дане ворогом, се отрута, страшна отрута, що затроє душу й совість людини. Мідас найшов іще ріку, в якій міг скупатися. але затроєні даром воро-

жого золота не найдуть такої ріки. Вони про-
паці...

Тут він перервав на хвилю, а відтак до-
дав:

— А ще одно тямте! Мідасови вирости за
кару, що несправедливо признав нагороду за
музику Морсієви замість Апольонові, ослячі уха
Вважайтеж, громадяне, щоб вам за те, що ви
виспе оціните рабство над волю — теж не ви-
росли ослячі уха.

— Хто, хто хоче неволі? Нема в нас таких
Геть із тими, що хочуть Крезового золота! Зака-
мінуємо їх!

— До останньої каплі крові будемо битися
за волю.

І затихли всі, що підкуплені Крезом, ра-
дили піддатися.

Боялися народнього гніву, але в душі по-
становили використати першу нагоду, щоб пім-
ститися на Езопови.

— Гляньте, яке опудало й воно пнеться
кермувати народом! — гомоніли вони між
собою.

— Стривайте — скрутимо ми йому голову! —
додали деякі.

А Сімонід стиснув руку Езопа:

— Дякую тобі — сказав — ти навчив мене,
як треба промовяти до народу.

І город опирався дальше! Але небаром наїшли Крезові прихильники нагоду донести йому, хто се піддержує завзяття городян.

— Обіцяй городянам пощаду й ласку, а зажадай за се тільки видачі Езопа. Коли його не стане, ми легко наклонимо товпу, щоби пішла за тобою.

Не довго ждали Крезові прислужники. Скоро появился під мурами Ляодікеї окличник.

„Мій пан і король — кликав він — звертається до вас із зазивом, із предложенням: Видайте йому Езопа, а він відступить від облоги.

Зітплася старшина Ляодікеї на раду.

І стали прислужники Креза говорити:

— Крез подає нам дуже корисні умови. Хіба булиб ми остатні дурні, щоб не пристали на них!

Інші старшини притакували їм.

Зажурився Сімонід. „Пропаде народня справа, коли Езопа не стане“.

Та по хвилі сказав:

— Може й ваша правда, ляодікейські верховоди — та все таки нам треба покликати тут Езопа й повідомити його про се.

— А треба, треба! — загули старшини й тут нічого вже не помогли противні голоси Крезових прислужників.

Покликали.

Коли Езоп довідався, про що ходить, сказав тільки:

— Мужі Ляодікецькі! — послухайте байки.

— Ну, тут ледви, чи зможеш допомогти собі байкою! — подумав Сімонід.

А Езоп оповідав:

Одного разу заключили вовки з вівцями таку умову: „Видайте нам своїх собак, а ми вас приймемо до нашого союзу й боронитимемо вас!“ Зійшлися вівці на раду й видали всіх собак вовкам. Тільки не стало собак, вовки вдерлися до кошари й легко подушили всі вівці.

А сими вівцями ми, що хочемо видати ворогови нашому Езопа! — закликав палко Сімонід.

— Не видамо, не видамо! — закликала вся старшина, крім кількох прислужників Креза.

Аж тут знов почав говорити Езоп:

— А я таки піду, добровільно піду до Креза. Я бачу, що я там буду потрібніший, — там зможу відвернути отрутне русло золотої ріки, що затроює наше життя! — додав він глядячи сміло в очи зрадників.

І пішов.

VII.

Езоп у Креза.

Коли станув перед Крезом, Крез закликав із здивуванням:

— Якто! І се той небезпечний чоловік?!

А Езоп почав говорити:

— Один чоловік ловив сара жу. Припадком попався йому в руки пільний кс к. Чоловік хотів його вбити. „Щож я завинив? — сказав коник. — Не з'їдаю твого збіжа, ніякої тобі кривди не роблю! Маю тільки голос, а чиж можна скривдити кого сверкотіннем“? Отсей сверщок, королю, се я; і я маю тільки голос, щож мій голос може тобі пошкодити?

Крезови так сподобалася Езопова відповідь, що не тільки що не скривдив його, але й відступив від облоги міста.

Від тоді Езоп жив на Крезовому дворі.

Крез любив слухати його байок.

Одного разу сказав йому Крез, що він повинен свої байки списати, щоб люде могли читати їх та вчитися з них, як жити в світі.

Езоп послухав Крезової ради й списав свої байки та передав у королівську книгозбірню.

Та король сказав:

— Сього за мало, щоб вони тільки в одному примірникови стояли в моїй бібліотеці.

І велів писарям переписати їх у кількадесяти примірниках так, що вони скоро розійшлися по всій Фригії, а далі і в усій Греції стали звісні та славні.

Крез дуже цинив Езопу.

Саме тоді вибухла була війна між Крезом і островом Самосом. Езоп бачив, що правда по боці Самосян, що Крез напав на них, а Самосяне боронять волі Рідної Землі. І він отверто сказав се Крезови.

Крез виправдувався, що не він зачав війну, але вони. Він жадав тільки в них, щоб його кораблі могли причалювати в їх пристані

— Королю, — сказав на се Езоп — послухай байки!

— Гаразд — відповів Крез — говори!

А Езоп почав оповідати:

— Одного разу ягня пило воду в ручаю. Аж тут надійшов вовк і в горі ручаю почав теж пити воду. Побачив ягня й каже: „Ягня, ти скаламутило мені воду!“ На се налякане ягня відповіло: „Ах, пане, якжеж я можу тобі каламутити воду, коли ти стоїш у горі, а я в долині?— „Що, ще брехню мені в живі очі завдаватимеш! Стривай, гаденя, ти рік тому неславило мене!“ — „Пане ласкавий, рік тому мене й на світі не було!“ — „Чи ти, чи твій брат, чи котрийнебудь із твоїх свояків, се все одно! Всі ви однакі, всі ви мене ненавидите. Ви, ваші собаки й пастухи ваші, всі ви лаєте мене, зневажаєте, де тільки можете. Я сього не можу дарувати, мушу пімститися!“ — скричав вовк і кинувся на ягня та роздер його.

— То піби я сей вовк? — сказав Крез, коли Езон покінчив байку.

— Ти сказав! — відповів Езон із низьким поклоном.

— Яж не хочу їх знищити, яж тільки жадав у них, щоби пустили в свої пристані мої кораблі.

— Егеж, королю, вовк хотів тільки лабу поставити на віз лисці, але на се, щоб відтак лисцю прогнати з воза її самому розсіється в ньому,

Крез задумався, а по хвилі сказав:

— Поїдеш, Езопе, до Самосян із грамотою від мене, в якій я жертвую їм мир, коли схочуть увійти зо мною в союз. Сподіюся, що тут ти своїм розумом нахлониш їх до згоди на союз зо мною. Чейже я тут уже не буду вовком. Згода?

— Добре, могутній королю.

І король приказав своїйому писареві виготовити грамоту її Езон відїхав.

Коли корабель, що віз Езона, причалив до пристані в горді Самос — лискавкою рознеслася вістка, що се приїхав Езон. Вся старшина її юрба народу виїшли витати його. Слава його тоді вже грімко лунала по всій Греції. І на Самосі, де здавна плекали мистецтво її науки, знали її славили, величали його.

А коли він вручив старшині королівську грамоту, яку прилюдно відчитали: Окликам: „Слава, слава Езопови!“ не було кінця.

А в писемі писав король:

— Мужі самоські! На просьбу й старання славного Езопа хочу закінчити з вами війну й посилаю цього славного мужа до вас, щоб у моєму імені заключив союз між нашими державами. Такий союз принесе обом державам великі користи й добро. Шлю вам, самоські мужі мир і згоду. Король Лідії, Крез.

Коли втихли оклики, Езоп спитав, чи згодні на королівське пропозиція.

— Згодні, згодні! — закричав увесь народ. — Такий чоловік, як ти, не приїздив би з таким пропозицією, колиб воно нам лихо звіщало.

На другий день урочисто підписали умови союзу.

А на третій у честь Езопа владили ігрища. Відбулися боротьби, співаки пописувалися піснями, а поети величали Езопа одами. Старшина вручила йому лавровий вінець із дяки за те, що привіз їм мир і рішила на майдані, де відбувалися ігрища між статуями заслужених людей помістити й Езопове погруддя.

VIII.

Подорожі по світі.

Добре було Езопови в Креза, та він забажав пізнати світ і людей, тому вибрався в подорож по світі. Довго подорожував він, пізнав різні народи й країни, заприятелював з вавилонським королем і з різними визначними мужами.

Та найдовше в часі подорожній задержався в Єгипті, в короля Нектанеба.

Коли він тільки прибув до Єгипту, фараон зараз запросив його на свій двір, бо й до Єгипту зайшла вже була його слава.

Але фараон забажав іще випробувати його дотеп. І дав у його честь пир. В часі пира один єгипетський жрець, що вже підпив собі був трохи, сказав до Езопа:

— Чужинче, мої боги прислали мене сюди, щоб я завдав тобі питання.

— Славний учений єрею, могутнього й багатого Єгипту — відповів Езоп — боги всевидущі, знають усе й не потребують питатися.

— Правда, — сказав фараон — боги й без питання знають усе, по що їм питати смертних?

І філософ усів як непишний і не протав уже.

Тоді встав другий мудрець і каже:

— Чужинче, відгадай загадку!

— Є стовп, а в стовпі дванацять міст, а кожде з сих міст стоїть на трицяти стовпах, а стовпи сі окружають чоловік і жінка.

— Дитина вгадалаб се! — відповів Езоп. — Стовп се рік, дванацять міст се дванацять місяців, трицять стовпів се трицять днів місяця а чоловік і жінка, се день і ніч.

В рінці й сам фараон забажав випробовати його розум. За порадою одного з двораків велів він Езопови сказати щось таке, про що ніколи ніхто нічого не чув.

Та Езоп тим не зажурився.

Як стій написав письмо, що фараон винен вавилонському королеви велику суму гроший, запечатав письмо та передав королеви.

Заки фараон отворив письмо, всі двораки заявили, що се, що письмо містить, напевно відоме їм усім.

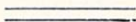
Фараон розпечатав письмо й тільки зачав читати, закликав із обуренням:

— Се нечуване, се брехня, беру всіх вас за свідків!

— Справді — притакнули двораки — й ми ніколи не чули про сей довг.

— Отже я сповнив ваше бажання — сказав спокійно Езоп.

— Дійсно твоя слава заслужена! — відповів фараон і обдарував його богатими дарами.

XI.

У Греції.

Кілька ліг пробув Езоп у фараона Некта-неба, як мильй гість, та в кінці затужив за рідною країною, за Грецією.

Лучилася до сього добра нагода. Саме вертав туди Ксеній, вожд памних геленських військ фараона, який теж затужив за вітчизною. На чужині оба заприязнилися й Ксеній запросив його до себе до Дельф.

— Будеш жити в мене, як у себе дома й працювати далше на славу Геляди.

Езоп згодився.

У приятеля жилося Езопови гарно. Жили оба як брати рідні. Та дельфійські громадяне не злюбили Езопа — тільки тому, що говорив їм усе й усюди правду. А вже найбільше зненавиділи його тоді, коли на одних народніх зборах сказав їм байку про кий, що плавають по воді.

А було се так! Треба було послати послів до Атен. І вибрали між послами Ксенія. Та Ксеній мав між провідниками юрби чимало противників, може й тому, що був приятелем Езопа.

І вони стали горлати проти Ксенія. І народ, що перед хвилию сам вибрав Ксенія, тепер став кричати, що Ксенія не треба посилати, що він не може бути послом.

Тоді виступив Езоп.

— Мужі дельфійські, послухайте бабки: Раз кинув хтось кілька київ на воду. І згорділи вони дуже: Ось ми пани, казали вони, а ви філі слуги наші, мусите нас носити! Філі нічого не відповіли, тільки понесли їх на вир і там довго, довго крутили й кидали ними, аж у кінці одних із них повикидали на беріг, а другі повбивали в намул. Отсі киї — се ви, мужі дельфійські. Крутії вертять вами, як отсей вир киями — а ви сліпо йдете за сими крутіями-обманцями. І така вас доля жде.

— Чуєте, чуєте! — закричали сімж такі крутії — він, сей приплуда, зове нас киями. — Чи ви можете знести, таку обиду?

Зашумів народ, як гніздо шершенів, але на майдані не було вже ні Езопа, ні Ксенія.

І булюб може на тому й покінчилося. Та противники обох приятелів не спали.

Таки того вечера дістав Езоп зазив від головного жреця Апольонового храму, щоб удався до храму в вельми важній справі. Езоп пішов. Жрець показав йому нову посудину храму, яку саме прислали з Атен у дарі за пророцтво. Він спитав у Езопа: Чи не знає він, як бувалий у світі, купця, який купив би потайки сю посудину? Ми й так маємо її багато. Храм не зубожів, а ми можемо заробити — я частину заробітку відступаю тобі за посередництво.

— Ні, ніколи! — скрикнув Езоп — я краденим не торгую — відповів він з обуренням.

— Як ні, то ні — відповів жрець — а відтак додав:

— Я тільки так пробував тебе, бо люде говорять власне, що ти й Ксеній так збогатився.

— Хто, хто сміє таке говорити? — закликав із обуренням Езоп.

— Люде — відповів жрець.

— Назви мені їх.

— Не назву — відповів жрець.

Обурений вернув Езоп до дому.

На другий день рано рознеслася по місті вістка, що багаті дари щойно прислані Атенцями пропали. І явно вказували, що се не зробив ніхто інший, тільки Езоп. Бо сторожі бачили, як він входив пізно під ніч у храм.

Поставили Езона перед суд. І хоч Езоп боронився знаменито, хоч представив докладно все, як було — ніщо не помогло. Суд засудив його на скинненне зі скали.

Обурений Ксеній закликав по засуді:

— Така народна вдяка для заслужених людей. Але тямте, що народ, який не вміє цінити великих людей своїх, не варта зватися народом!

Вістка про Езопову смерть рознеслася скоро по всій Греції. Із відусіль вислано досвідних людей, щоб розслідили справу. Почався суд

і винувників Езопової смерті покарано. За стараннем Ксенія, який належав тепер до старшини, поставлено Езопови на майдані перед храмом величавий пам'ятник який довго відтак говорив Дельфійцям і всім Геленам, що сходилися з усіх усюдів на дельфійські ігрища, про славу невільника Фригійця та про невдяку громадян.

З М І С Т.

	Стор.
1. Малий невіленьик	5 — 9
2. Езоп відзискує мову	10 13
3. Езоп переходить до інших панів	13 18
4. Езоп у домі філософа	18 - 26
5. Езоп здобуває волю	26 — 31
6. Громадянин Езоп	31 37
7. Езоп у Креза	37—41
8. Подорожі по світі	42—43
9. У Греції	44—47

